

Het 'nieuwe realisme' in het strafrecht en de criminele politiek

De vlag dekt niet altijd dezelfde lading

1 Het begrip 'crisis' is niet alleen veel gebruikt in een sociaal-economische context, ook in de strafrechtstheorie en de criminele politiek is er meer dan ooit sprake van. Er is trouwens een verband tussen beide domeinen. Veranderende maatschappelijke omstandigheden geven aanleiding tot nieuwe ideeën. Zo worden ze althans voorgesteld. Zeker op het gebied van de strafrechtsgeschiedenis werd het predikaat 'nieuw' dikwijls ten onrechte gebruikt!

Thans wordt gewag gemaakt van een nieuwe stroming in de strafrechtstheorie, die een fundamentele koerswijziging zou inhouden t.a.v. de te voeren criminele politiek, meer in het bijzonder wat de straftoemeting en de strafuitvoering betreft. Deze stroming wordt dikwijls '*het nieuwe realisme*' genoemd en keert zich tegen het 'resocialisatiemodel' dat de criminele politiek na de tweede Wereldoorlog heeft gedomineerd. Kunnen hiervan positieve dan wel negatieve effecten te verwachten zijn? Om hierin meer inzicht te krijgen zullen we eerst het ontstaan en de achtergronden van deze stroming schetsen.

Het nieuwe sociaal verweer op de korrel genomen

2 Het hogergenoemde 'resocialisatiemodel' was een produkt van de doctrine van het '*nieuwe sociaal verweer*', op het voorplan gebracht door de Franse jurist Marc Ancel.¹ De kernidee van deze humanistische beweging houdt in dat het optreden van de maatschappij tegenover de criminaliteit moet gericht zijn op recuperatie en reïntegratie van de delinquent. Deze laatste wordt gedragswetenschappelijk benaderd: een multi-causaal verklaringsmodel voor delinquentie dat in feite teruggaat tot Ferri, moest definitief breken met de dogmatische morele aansprakelijkheid van het klassieke strafrecht. Niet de juridische definitie van het misdrijf, maar de persoonlijkheid van de delinquent en de sociale werkelijkheid waarin zijn gedrag tot uiting komt, moeten de aard van de sociale reactie bepalen. Alhoewel het legaliteitsbeginsel niet verlaten wordt, betekent dit toch dat op het niveau van de vervolging, straftoemeting en strafuitvoering een vrij grote beslissingsvrijheid gelaten wordt met het oog op de individualisering van de te nemen maatregelen. In feite wordt de *reële* inhoud en duur van de sanctie afhankelijk van de beoordeling van de resocialisatiekansen van de delinquent: de straf heeft immers een *sociale functie*. Naast andere controlesystemen moet het straf-

---

1. ANCEL, M., *La défense sociale nouvelle* (un-mouvement de Politique criminelle humaniste) Paris, Cujas, 1954 (1e édit.), 1966 (2e édit.) en 1981 (3e édit.), waarin Ancel antwoordt op een aantal hedendaagse kritieken.

rechtssysteem afwijkend gedrag voorkomen en 'genezen' (vandaar de term 'medisch model') en de wederaanpassing van het individu aan de heersende waarden en normen nastreven (vandaar de term 'consensus model'). De overheid krijgt een leidende rol in de criminele politiek toegewezen (social engineering) en de interventiemogelijkheden worden uitgebreid (zie b.v. de wet op de jeugdbescherming van 1965).

De humanistische stellingnamen, het appel op (de moreel neutraal geachte) gedragswetenschappen en het optimistische sociale klimaat van de zestiger jaren brengen met zich dat het nieuwe sociaal verweer toch als een progressieve beweging beschouwd werd. Talrijke beleidsverantwoordelijken en academici onderschreven de doelstelling ervan en de wetgever ging zelfs over tot concrete realisaties (b.v. de wet betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie van 1964).

Toch waren er reeds vanaf het begin kritiek op en weerstand tegen het nieuwe sociaal verweer. Hoofdzakelijk bij magistraten, maar ook bij andere praktijkmensen 'aan de basis', zoals penitentiaire ambtenaren en politie. In de media was het enthousiasme gering, zonet onbestaand. Op deze punten komen we straks terug. In de zestiger jaren namen de 'progressisten' evenwel de overhand op de (neo-) klassieke strekking, tenminste wat de officieel verklaarde doelstellingen van de criminele politiek betreft (stated goals).

3 In de zeventiger jaren komt er evenwel een kentering in deze situatie omdat twee stromingen in de criminologie felle kritiek op het nieuwe sociaal verweer formuleren, nl. de '*labeling theorie*' en de '*radicale criminologie*'. We vermelden slechts enkele punten die rechtstreeks het nieuwe sociaal verweer aanbelangen.

De labeling benadering wijst op de negatieve gevolgen van de sociale controle en brengt het begrip 'stigmatisering' op de voorgrond. Toenemende overheidsinterventie leidt tot meer deviantie. De selectieve werking van het strafrechtssysteem als gevolg van de toegenomen beoordelingsvrijheid van de participanten aan dit systeem wordt aangeklaagd.

De radicale criminologie gaat een stap verder en maakt een politiek-ideologische analyse van de functies van de strafrechtsbedeling: deze heeft tot doel de lagere sociale klasse te criminaliseren. Het consensusmodel en de daaraan verbonden criminele politiek van resocialisatie wordt verworpen aangezien er tegengestelde belangen in de maatschappij zijn (conflictmodel). De onderdrukking en rechteloosheid van de delinquent, in de hand gewerkt door de 'collaboratie' van gedragswetenschappen en criminologen, wordt aan de kaak gesteld.

Als gevolg van deze stromingen komt er in ieder geval veel meer kritisch en empirisch onderzoek naar de werking en de effecten van de strafrechtsbedeling. De resultaten van dat onderzoek zijn weinig bemoedigend wat de verhoopde positieve effecten betreft van een criminele politiek gericht op een resocialiserende 'behandeling' van delinquenten! Deze methoden zouden geen merkbare invloed uitoefenen op de criminaliteitscijfers. 'Nothing works'!, is het wel radicale besluit waarmee de verdedigers van het nieuwe sociaal verweer geconfronteerd worden.

Het einde van de golden sixties

4 De laatste jaren komt het resocialisatiemodel steeds meer onder vuur. Het afwijzingsfront wordt breder. Een aantal vroegere 'aanhangers' verandert van kamp, maar komt in een alliantie met tegengestelde bedoelingen en belangen terecht. Vandaar dat de verwarring, de crisis in de hedendaagse strafrechtstheorie en criminele politiek groot is. Vooraleer dieper op deze meningsverschillen in de 'oppositie' in te gaan, nog eerst even een woord over de hoger reeds aangehaalde weerstand tegen het nieuwe sociaal verweer *buiten* de kring van wetenschapsmensen.

Het nieuwe sociaal verweer heeft de dagdagelijkse *praktijk* van het strafrechtssysteem niet zo fel beïnvloed. De mentaliteitsverandering die de beweging voorstond is in deze complexe organisatie slechts sporadisch doorgedrongen. De neo-klassieke traditie was en is er stevig vastgeankerd. De opleiding van juristen en ambtenaren onderging weinig wijzigingen. De besluitvormingsmechanismen in de strafproces, b.v. op het vlak van de straftoemeting, werden niet aangepast aan de door het nieuwe sociaal verweer gewenste wetenschappelijke benadering van de delinquent. Denken we maar aan het dikwijls ontbreken van een maatschappelijke enquête bij probatie en van een degelijk persoonlijkheidsdossier in het algemeen. Ook in het gevangeniswezen is de gedragswetenschappelijke inbreng altijd gering gebleven. Veel middelen werden daaraan trouwens niet besteed. Bovendien was en is er nogal wat wantrouwen van magistraten tegenover die gedragswetenschappen, waarvan de beoefenaars zich steeds onafhankelijker en kritischer tegenover het strafrechtssysteem gingen opstellen. De nieuwe stromingen in de criminologie veroorzaken zelfs een openlijke vijandigheid bij de praktijkmensen. De resocialisatie als functie van de straf en de daaraan gekoppelde alternatieven voor de gevangenisstraf genieten weinig vertrouwen. Gerechtig verleden, ernst van de feiten en morele aansprakelijkheid van de delinquent blijven de belangrijkste parameters bij de straftoemeting. En wat de strafuitvoering betreft conflicteren de vereisten voor een resocialiserende behandeling dikwijls met de traditionele organisatie van het gevangenisregime, gericht op orde, rust en veiligheid.

Maar het komt ons voor dat het vooral de door het nieuwe sociaal verweer gewenste dialoog met de delinquent is, die een erkenning van zijn rechtspositie (mondigheid) inhoudt, die in de praktijk van de strafrechtsbedeling voor weerstand gezorgd heeft. Het is trouwens dit punt dat ons verder zal toelaten een differentiatie te maken in de dubbelzinnige alliantie tegen het nieuwe sociaal verweer.

5 De *politici* van hun kant hebben het altijd moeilijk gehad om de ideeën van het nieuwe sociaal verweer te 'verkopen' aan de publieke opinie. Deze laatste wordt immers fel beïnvloed door de misdaadverslaggeving in de media. Mislukkingen bij resocialisatieprogramma's (recidive bij voorwaardelijke invrijheidstelling of alternatieve sancties b.v.) worden uitvoerig gemeld en op rekening van de lankmoedigheid van de overheid geschreven. Deze resocialisatieprogramma's kosten bovendien (te) veel geld. Het optimistisch klimaat van de 'golden sixties' is trouwens voorbij. De economische crisis verscherpt de maatschappelijke tegenstellingen. De media benadrukken de stijging van de crimina-

liteit, en de aandacht voor geweld en terrorisme speelt in op de angstgevoelens van de bevolking. In die omstandigheden is de verleiding voor vele politici groot om aan te sluiten bij de 'law and order' beweging die zich in verscheidene landen manifesteert. De discussie over criminele politiek krijgt daardoor dikwijls een openlijk politiek karakter. De misdaadbestrijding gaat deel uitmaken van de partijprogramma's en wordt zelfs een belangrijk thema bij verkiezingen (b.v. de discussie over de 'wet Peyrefitte' in Frankrijk in 1980-81). Ook in ons land komt dit fenomeen langzaam maar zeker op de voorgrond, vooral in het hoofdstedelijk gebied, waar het vreemdelingenprobleem door beleidsverantwoordelijken in deze context wordt geplaatst.

De verantwoordelijken uit de *administratie* die de resocialisatiegedachte genegen waren krijgen aldus tegenkanting vanuit de basis én vanuit de ministeriële kabinetten. De krimpende budgetten maken een uitbreiding van de beschikbare middelen onmogelijk en veroorzaken meer dan ooit een pragmatische korte-termijn politiek. De povere resultaten betreffende de effectiviteit van het systeem die uit de onderzoeksresultaten voortvloeien dwingen tot een meer terughoudende ('realistische'?) opstelling inzake de doelstellingen van de straf, te meer omdat de oprispingen in de media ook de beleidsverantwoordelijken niet ongevoelig laten. Tenslotte is de steun die vroeger uit wetenschappelijke middelen voor de criminele politiek van het nieuwe sociaal verweer verkregen werd grotendeels verdwenen als gevolg van de reeds hoger geciteerde ontwikkeling van een kritische criminologie.

De vlag en de lading

6 Nu we achtergronden geschetst hebben die het ontstaan van een 'nieuwe' beweging in de strafrechttheorie, het '*nieuwe realisme*', helpen verklaren, wordt het tijd enkele principes van deze beweging onder de loupe te nemen. Zoals we reeds hebben vooropgesteld zullen we bemerken dat niet iedereen die principes met dezelfde bedoelingen hanteert.

De doorbraak van het nieuwe realisme kan men situeren in de Verenigde Staten en een aantal Scandinavische landen, niet toevallig ook de landen waar het resocialisatiemodel na de tweede Wereldoorlog door de beleidsverantwoordelijken op grote schaal werd verdedigd en toegepast.

De kritiek op dit model in de Verenigde Staten betreft vooral de (relatieve) onbepaaldheid van de straffen en de verregaande discretie bij de procedures m.b.t. een vervroegde vrijlating (parole). Invloedrijke auteurs als *Norval Morris* en *David Fogel* verwerpen de dwangtherapie van het resocialisatiemodel en pleiten voor de invoering van een '*justice model*', waar de nadruk zou liggen op de eerbiediging van de menselijke waardigheid en de erkenning van de verantwoordelijkheid (strafwaardigheid) van de delinquent.² De duur van de vrijheidsberoving mag dan niet afhankelijk zijn van de deelname aan hulpverleningsprogramma's, die enkel op vrijwillige basis geschiedt (contractgedachte). De gedetineerden moeten alle rechten genieten die verenigbaar zijn met een toestand van vrijheidsberoving. Tegelijkertijd wil men echter ook de toepassing van de gevange-

---

2. MORRIS, N., *The future of imprisonment*, Chicago, Univ. of Chicago Press, 1974. FOGEL, D., *We are the living proof: the Justice Model of corrections*, Cincinnati, W.H. Anderson, 1975.

nisstraf terugschroeven en het opleggen van minder zware (langdurige) straffen bekomen.³

7 Gelijklopende gedachten vinden we bij een algemene theoretische fundering voor een nieuw strafrechtssysteem, voorgesteld door een werkgroep van de *National Swedish Council for crime prevention*, waarvan we enkele krachtlijnen aanhalen.⁴ Volgens dit voorstel moet de aard van het misdrijf determinerend zijn voor het bepalen van de straf. Een vrijheidsberoving moet in alle gevallen een bepaalde duur hebben. Behandeling mag nooit opgelegd worden en als grond voor een strafrechtelijke interventie gelden. Dit betekent dat een systeem van voorwaardelijke invrijheidstelling in feite zijn betekenis verliest. Aangezien geen enkele methode beter dan een andere geacht wordt op het vlak van de resultaten voortvloeiend uit 'de behandeling', moet ook de probatie hervormd worden en het aspect controle meer beklemtoond worden. Alternatieve sancties worden wantrouwig bekeken wegens het risico van uitbreiding van het strafrechtsapparaat (netwidening) en nieuwe selectiemechanismen. De rol van het strafrecht bestaat erin de morele afkeuring t.a.v. bepaalde daden te laten blijken en bepaalde sociale normen te ondersteunen. Dit houdt zeker geen legitimering in voor ongeremde repressie: *de interventies en de sancties moeten integendeel beperkt worden* (subsidiariteit). De normformulering en de normhandhaving moeten duidelijk zijn voor de rechtsonderhorige en openstaan voor discussie, kritiek en vernieuwing. Prioriteiten moeten vastgelegd worden en dit onafhankelijk van de sociale klasse waarin het schadelijk geachte gedrag voorkomt.

De redelijke kans op een snelle ontdekking en berechting van het misdrijf beïnvloedt meer de effectiviteit van het strafrechtssysteem dan de aard en de zwaarte van de straf.

8 Dat de vlag 'nieuw realisme' verschillende ladingen kan dekken willen we aantonen aan de hand van de volgende voorbeelden.

Het eerste betreft de Franse wet '*Sécurité et Liberté*' tot stand gekomen onder impuls van Alain Peyrefitte. Deze wet werd inmiddels gewijzigd door het nieuwe regime, maar de strafrechtstheoretische beschouwingen die terug te vinden waren in de memorie van toelichting bij het wetsontwerp kunnen nog steeds op de steun rekenen van een aantal belangrijke Franse personaliteiten, zoals een recente publikatie van een hoogleraar strafrecht, Jean Claude Soyer, aantoont.⁵

De gewenste hervorming van het strafrecht en de strafprocedure wordt hier duidelijk in een socio-politiek kader geplaatst: de toeneming van het geweld en de criminaliteit in de hedendaagse samenleving, waardoor de angst en de onrus-

---

3. Voor een overzicht en commentaar bij recente strafrechtshervormingen in de Verenigde Staten, zie: MORRIS, N., Punishment and sentencing reform in the United States, en FOGEL, D., The American debate on sentencing policy: a decade of struggle, gepubliceerd in de *Revue internationale de droit pénal*, 1982, p. 727-748 en p. 749-773.

4. *A new penal system. Ideas and proposals*, Stockholm, National Swedish Council for crime prevention, 1978.

5. Wet n° 81-82 van 2 februari 1981, 'renforçant la sécurité et protégeant la liberté des personnes', intussen gewijzigd door de wet n° 83-466 van 10 juni 1983. Voor een bespreking van het toenmalige ontwerp en de memorie van toelichting, zie *Rev. D. pén. et crim.*, 1980, p. 839-856 (tekst van MARCHAL, A. en PREUMONT, M.).

Zie verder: SOYER, J.C., *Justice en perdition*, Parijs, Plon, 1982.

gevoelens bij de bevolking ontoelaatbaar groot zouden geworden zijn. Daartegenover staat een falend strafrechtssysteem dat traag werkt en buitensporig lankmoedig reageert. Er grijpt immers een dubbele afbrokkeling vande straf plaats: bij de straftoemeting zijn de opgelegde straffen niet in verhouding tot de door de wet voorziene (maximum) straf, terwijl anderzijds de uitgevoerde straffen al te zeer afwijken van het vonnis. De onduidelijkheid en de verschillen in de besluitvorming tasten de geloofwaardigheid en het afschrikwekkend karakter van de strafrechtelijke reactie aan. Daarom moet de individualisering teruggedrongen worden en het legaliteitsbeginsel in eer hersteld. De straf moet zeker en duidelijk zijn en snel kunnen opgelegd worden. De toepassingsmogelijkheden van verzachtende omstandigheden en uitstel van straf moeten beperkt worden. Maar ook inzake de strafuitvoering moet orde op zaken gesteld worden: de voorziene strafverminderingen moeten opnieuw als een gunst, en niet als een recht beschouwd worden. Dit alles omdat de straf niet enkel tot doel heeft de resocialisering van de delinquent voor te bereiden, maar in de eerste plaats als functie heeft de 'sociale cohesie' intact te houden. 'Il faut oser punir', besluit Soyfer...

9 In eigen land kunnen we de openingsrede voor het Hof van Beroep te Gent van advocaat-generaal R. Steelandt vermelden, welke handelde over '*misdaad en boete*'.⁶ Ook hier wordt – zij het minder passioneel dan bij de Franse burea – naar de ontevredenheid van de bevolking verwezen tegenover de laksheid, onzekerheid en ongelijkheid van het strafrechtelijk optreden. We vinden ook het verwijt terug van de dubbele afbrokkeling van de straf, op rekening te schrijven van een al te doorgedreven individualisering. Methoden van vervroegde invrijheidstelling verloren ten onrechte hun gunstkarakter en werden te veel uitgebreid en geautomatiseerd. De vraag wordt gesteld of men de veroordeelde niet te veel heeft willen helpen, verzorgen, begeleiden en behandelen, terwijl de criminaliteit blijft stijgen en de economische recessie een verder financieren van 'progressistische' ideeën onmogelijk maakt. Volgens Steelandt is de oorspronkelijke, permanente grondslag van de straf de reconstitutie van de gemeenschapsband die door het plegen van het misdrijf verbroken werd. De strafuitvoering is de kwijting van de schuld tegenover de gemeenschap uit hoofde van het gepleegd misdrijf. De straf sluit de erkenning in van de verantwoordelijkheid van de dader (recht op straf, strafwaardigheid).

De criminele politiek op een keerpunt?

10 Alvorens een evaluatie te maken van de hogervermelde standpunten kunnen we nog even nagaan of er bij de beleidsverantwoordelijken in België reeds *initiatieven* gepland of genomen zijn die hierbij aansluiten. De door ons geschetste doctrinale discussie in de strafrechtswetenschappen lijkt op het eerste gezicht voorbij te gaan aan de *Commissie voor de herziening van het Strafwetboek*.⁷ In het Verslag van haar werkzaamheden wordt geen coherente strafrechtstheorie uiteengezet en vindt men weinig uitleg over de grondslagen van de straf en de

6. STEELANDT, R., *Misdaad en boete*, R.W., 1982, 1377-1392

7. Zie het *Verslag over de voornaamste grondslagen van de hervorming*, Brussel, Ministerie van Justitie, 1979.

strafuitvoering. Behoudens enkele nuanceringen, die soms contradictorisch zijn, mag men o.i. besluiten dat de principes van het nieuwe sociaal verweer gehandhaafd blijven. Alhoewel de Commissie het beginsel van de rechtszekerheid voorop zet en aanstipt dat geen enkele strafrechtelijke behandelingsmethode aanmerkelijk beter is dan een andere, pleit zij voor het personaliseren van de straf en een grotere waaier van beschikbare sancties voor de strafrechter. Men moet nu afwachten of de aanstelling van een Koninklijk Commissaris een invloed zal hebben op deze opties.

Wat het *penitentiair beleid* betreft is er sinds de 'nota-Van Elslande' wat afstand genomen van de resocialisatie als doelstelling van de straf en komt men dichterbij een bepaling van de Nederlandse wetgeving: 'met handhaving van het karakter van de straf de terugkeer naar de maatschappij bevorderen'.⁸ Voor het overige is er weinig van beleid sprake en brengen de reeds hoger gemelde budgettaire problemen een aantal plannen in het gedrang: we denken aan de herziening van de wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling, de verbetering van de beroepsopleiding van het personeel en de uitbouw van een klachtrecht voor gedetineerden.

Dat er in ons land zo weinig (ernstige en openlijke) discussie is met de overheid over de toekomst van het strafrecht en de criminele politiek zegt enerzijds al iets over de democratische ingesteldheid op dit gebied. Anderzijds is dit mee te verklaren door de eerder gebrekkige contacten met de wetenschappers en het ontbreken van stimulansen tot wetenschappelijk onderzoek.

Sinds de komst van Jean Gol als Minister van Justitie lijken de debatten evenwel opnieuw vuriger te worden. Vooral zijn plannen tot hervorming van *de wetgeving op de jeugdbescherming* en de *vreemdelingenwetgeving* hebben protesten uitgelokt. Zonder er hier dieper op in te kunnen gaan mogen wij toch ponezen dat zij aansluiten bij sommige standpunten die wij hoger beschreven hebben. De motivering voor de geplande wetswijzigingen worden duidelijk in kader van het toenemende geweld, de stijging van de criminaliteit en de onrustgevoelens van de bevolking geplaatst. Zo wordt de onzekerheid en de lankmoedigheid in de besluitvorming inzake jeugddelinquentie aangeklaagd. Het beschermingsmodel van de wet van 1965, dat een duidelijk produkt was van het nieuwe sociaal verweer, wordt (gedeeltelijk?) verlaten. In de plaats daarvan duikt het principe van de strafwaardigheid van jongeren op. De Minister is immers van oordeel dat de maatregelen van bewaring, behoeding en opvoeding van de wet van 1965 thans als strafrechtelijke maatregelen moeten beschouwd worden, vermits zij (volgens zijn ontwerp) nog alleen zullen toegepast worden op minderjarige delinquenten.⁹

Het nieuwe realisme kritisch bekeken

II We zullen nu trachten enkele (voorlopige) *besluiten* te formuleren. Uit het overzicht van de hoger weergegeven standpunten moge blijken dat er inderdaad een sterke stroming tegen het nieuwe sociaal verweer, en meer bepaald het reso-

8. Art. 26 van de Nederlandse Beginselwet Gevangeniswezen. Zie Begroting van Justitie 1980. Bijgevoegde *Nota over het penitentiair beleid*, januari 1980, p. 15-57.

9. *Verslag namens de Commissie voor de Justitie*, Senaat, doc. 5-VI (1981-1982) N. 2, p. 17-21.

cialisatiemodel bestaat, maar dat het zogenoemde 'nieuwe realisme' twee verschillende strekkingen omvat: de eerste brengt inderdaad een aantal 'nieuwe' elementen aan waarvan positieve effecten kunnen verwacht worden. We hebben ze geïllustreerd met Amerikaanse en Scandinavische voorbeelden. De tweede strekking lijkt ons eerder een terugkeer naar het classicisme en daarvan verwachten we veeleer negatieve effecten. Het feit dat op het eerste gezicht dikwijls dezelfde argumenten gebruikt worden zorgt voor een gevaarlijke verwarring.

Het 'nieuwe realisme' in een voor ons *progressieve* zin betekent o.m. dat de rechten van het individu doorheen de strafrechtsproces erkend worden en dat de interventiemogelijkheden van het apparaat beperkt en duidelijker afgebakend worden. De bedoeling is niet de repressie te verhogen maar integendeel de rol van het strafrecht tot zijn fundamentele opdracht terug te brengen, met de minst schadelijke gevolgen en met voorrang voor andere oplossingen (subsidiariteitsbeginsel i.p.v. social engineering). Meer in het bijzonder moet de creatie van een *strafuitvoeringsrecht* een evenwicht waarborgen tussen de rechten van het individu en de rechten van de maatschappij.

Het 'nieuw realisme' in een voor ons *conservatieve* zin betekent het opnieuw hanteren van dogmatisch-juridische begrippen als vergelding, afschrikking en morele aansprakelijkheid, zonder waarborgen voor de erkenning van de rechten van de delinquent. Strafwaardigheid betekent enkel recht op straf, geen mondigheid op andere gebieden, waar discretionaire beslissingen met gunstkarakter primeren. Het strafrecht neemt hier een centrale plaats in in de criminele politiek, die vanuit een *sterk centraal gezag* 'bestuurd' wordt (weinig beslissingsruimte voor de verschillende niveaus in de strafrechtsbedeling). De Uitvoerende Macht eigent zich in deze opvatting alle bevoegdheden toe, zonder democratische besluitvorming of controle. De socio-politieke context waarin de legitiemerings voor deze strekking geplaatst wordt maakt de repressieve bedoelingen duidelijk en dominant. Dit alles negeert volledig wat wetenschappelijk onderzoek sinds jaren over de effectiviteit van het strafrechtssysteem heeft bijgebracht en riskeert de reeds zware belasting van dit systeem nog te doen toenemen (overbevolking gevangenissen b.v.). De schaarse financiële middelen zullen dan noodgedwongen verder in de repressieve i.p.v. in de preventieve sector gepompt worden. Het afwijzen van de resocialisatiegedachte kan ook de gelegenheid bieden tot de lineaire afbouw van hulpverleningsprogramma's en van niet door de overheid georganiseerde diensten.

12 Dit betekent niet dat er geen kritiek te leveren valt op een aantal algemene principes van het nieuwe realisme, ook in zijn progressieve strekking. Zoals wel meer gebeurt in de (strafrechts)geschiedenis, wil een tegenbeweging dikwijls te radikaal breken met een voorgaande periode. Het is trouwens in een complex systeem zoals de strafrechtsbedeling zeer moeilijk om zulks in de praktijk effectief door te voeren.

De terechte kritiek op het nieuwe sociaal verweer mag niet leiden tot het invoeren van een strak legalistisch model, gebaseerd op de zuiver juridische definitie van het misdrijf en de abstract morele benadering van de delinquent. We staan in dat geval opnieuw voor een door de overheid gedictieerd consensusmodel. De organen werkzaam in de strafrechtsbedeling moeten integendeel de no-

dige *ruimte* behouden om de soms van elkaar verschillende en zelfs conflicterende normen en waarden aan bod te laten komen, waardoor een zeker machtsevenwicht, wederzijdse controle, wisselwerking en bijsturing, aanpassing aan tijdelijke situaties en een soepele werking mogelijk blijven.¹⁰

We kunnen o.i. evenmin ontkennen dat de gedragswetenschappen in de besluitvorming een (weliswaar nauwkeuriger te bepalen) rol moeten vervullen. Zoniet zal de eerbiediging van de menselijke waardigheid wel een juridische fictie blijven. Die humanistische dimensie – een belangrijk positief kenmerk van het nieuwe sociaal verweer – ontbreekt o.i. in wat wij de conservatieve strekking van het nieuwe realisme genoemd hebben. Er is daarin dikwijls sprake van *strafwaardigheid*, zonder dat dit gepaard gaat met de erkenning van een ruimere *rechtsbekwaamheid* en een rechtvaardige *sociale politiek*.

Deze dubbelzinnigheid in de stroming van het nieuwe realisme is aldus een goed voorbeeld van een selectieve recuperatie van bepaalde 'nieuwe ideeën', naargelang de context waarin men ze wil hanteren, iets waar criminologen permanent beducht moeten voor zijn!

Christian Eliaerts

---

10. Zie de interessante beschouwingen hieromtrent van WRIGHT, K.N., The desirability of goal conflict within the criminal justice system, *Jnl. of crim. justice* (USA) 1981, p. 209-218.